

Шевцова Н.П.

Особливості розвитку дошкільної освіти в Криму в середині ХХ сторіччя

*Шевцова Наталя Пантеліївна, старший викладач кафедри дошкільної освіти
Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський інженерно-педагогічний університет»
м. Сімферополь, Крим*

Анотація. Особливостями розвитку дошкільної освіти в Криму в середині ХХ сторіччя є не тільки складності післявоєнного відновлення народного господарства в СРСР, а й те, що в Криму була надзвичайно гостра необхідність в дитячих дошкільних установах в сільській місцевості. Це було пов'язано з тим, що саме туди прибули колгоспники-переселенці з різних областей Радянського Союзу і України, замість депортованих кримських татар та інших народів, що проживали до Великої Вітчизняної війни в Криму.

Ключові слова: *Крим, партійні, державні органи управління, дитячі садки, діти дошкільного віку*

Дошкільний вік є важливим періодом для формування особистості дитини, розвитку її пізнавальних здібностей, моральних якостей, естетичних смаків. Тому в усіх розвинених країнах першим ступенем освітньої системи є дошкільна ланка, що має власні організаційні форми навчання і виховання дітей.

Аналіз історичного досвіду, накопиченого в галузі дошкільної освіти, свідчить про те, що найбільш сприятливі умови для розвитку суспільного дошкільного виховання створювалися в тих країнах, де на це була спрямована державна політика. До таких країн, насамперед, необхідно віднести Радянський Союз і країни колишнього соціалістичного табору.

Українська РСР до 1990 року була однією з республік, у якій система дошкільного виховання була найбільш розвинена. Політичні і соціально-економічні зміни, що відбулися в Україні в останнє десятиліття ХХ століття, негативно вплинули на стан дошкільної освіти. Протягом цих років у державі перестала функціонувати третина дошкільних навчальних закладів. Особливо великі втрати система дошкільного виховання понесла в сільській місцевості. Це означає, що значна кількість українських дошкільників і в першому десятилітті ХХІ століття не мають можливості одержати необхідний для свого віку рівень освіти, розвитку, бути підготовленими до навчання в школі і соціалізованими в сучасному суспільстві.

У зв'язку із цим актуальним є вивчення досвіду відновлення системи дошкільного виховання в післявоєнний період і її розвиток у наступні роки.

Проблеми дошкільного виховання завжди були в полі зору як педагогів-практиків, так і вчених. Для нашого дослідження особливого значення набувають наукові праці, що розкривають організаційно-педагогічні аспекти дошкільного виховання. Ці питання знайшли своє відображення в роботах Л. Денякіної, В. Калмикової, Р. Курбатової, Н. Лященко, Л. Поздняк. Проблеми підготовки дошкільних установ до роботи в сучасних умовах ринку розкриті в працях О. Проскури, В. Шкатулли.

У дисертаційному дослідженні Л. Покроєвої (2001) розглядаються організаційно-педагогічні умови функціонування сучасних дошкільних навчальних закладів. Дослідження С. Дидківської (2004) цікаве тим, що присвячене вивченню діяльності відомих дошкільних установ в одному з регіонів України. Соціально-педагогічні умови керування розвитком дошкільної освіти розглядає у своїй дисертації Л. Песоцька (2004).

Мета даної статті в аналізі діяльності державних

структур у справі розвитку дошкільної освіти в один з найскладніших періодів існування радянської держави.

До Великої Вітчизняної війни в системі дитячих установ у сільській місцевості Кримської АРСР діяла 281 ясельна установа на 8515 дітей і 71 дитячий сад на 1762 дитини [1].

Війна принесла величезні втрати дошкільному вихованню: приміщення були зруйновані, устаткування розкрадене, кадри знищені. Після звільнення території Криму від окупантів необхідно було відбудувати практично кожен дитячий садок.

Крим відчував гостру необхідність у дитячих дошкільних установах особливо в сільських районах, тому що саме туди прибули замість депортованих кримських татар та інших народів колгоспники-переселенці з різних областей РРФСР і України. Тільки за період 1944-46 рр. у вісім переселенських районів їх прибуло близько 17 тис. родин [2]. Необхідно було терміново створювати навчальні заклади, у тому числі ясла і дитячі сади.

Постанова СНК СРСР "Про заходи для розширення мережі дитячих установ і поліпшення медичного і побутового обслуговування жінок і дітей", прийнята у вересні 1944 р., зобов'язувала керівництво республік, відомства збільшити мережу дитячих ясел, дитячих будинків, дитячих садків, забезпечивши повне охоплення дітей відповідного віку.

У Кримській області організовували і контролювали роботу з відбудови системи дошкільного виховання партійні та державні органи. Так, рішення облвиконкому від 11 березня 1946 р. № 341 зобов'язувало райвиконкоми, сільради до початку польових сільськогосподарських робіт побудувати для дітей дошкільного віку літні сезонні дитячі майданчики. Перевірка виконання цього рішення у липні 1946 р., засвідчила, що план організації виконаний тільки на 61,5%. Не вистачало будинків для розміщення дітей, у багатьох приміщеннях були земляні підлоги, відсутні столи, стільці, м'який інвентар. Виявлено сезонні дитячі садки, у яких на 59 дітей було тільки 6 ложок. Батьки, відправляючи дитину до дитячого майданчика, повинні були принести свою постільну білизну, посуд та ін.

У більшості перевірених улітку 1946 р. дошкільних майданчиків, у період сезону збирання овочів і фруктів, діти одержували тільки борошняні і круп'яні продукти. Виховна робота майже не проводилася. Педагогічний склад формувалася без узгодження з відділами освіти. Так, у багатьох районах «люди, що мають педагогічну освіту були відправлені на сільськогосподарсь-

кі роботи, а з дітьми працювали неписьменні жінки» [3]. Усе це призвело до того, що батьки не хотіли віддавати своїх дітей на дитячі майданчики, віддаючи перевагу утриманню їх у будинку. Відповідно вони і самі не могли вийти на літні польові роботи. Влітку 1947 року становище стало ще гіршим: виконання плану будівництва дитячих площадок склало лише 53,2% [3].

Проблеми в організації дитячих закладів у селах розглядали на ХХІ Пленумі Кримського обкому ВКП (б). У прийнятому рішенні відзначалася необхідність активізації роботи з організації дитячих майданчиків, тому що "вони звільняють жінку-матір для участі в сільськогосподарських роботах і здійснюють правильне комуністичне виховання дітей дошкільного віку" [4]. На голів колгоспів і директорів радгоспів покладалася особиста відповідальність за організацію харчування і життя дітей на літніх дитячих майданчиках. Районні відділи освіти разом з райздороввідділами зобов'язані були провести десятиденні семінари з підготовки завідувачів і вихователів "зі свідомих колгоспниць", організувати шефство шкіл над сезонними майданчиками, залучаючи до роботи в них учителів і старшокласників. На Пленумі вперше було поставлено завдання організувати постійнодіючі дитячі садки у великих сільських господарствах.

Закон про п'ятирічний план відновлення і розвитку народного господарства СРСР на 1946-50 р. припускав збільшення вдвічі порівняно з 1940 роком кількості дітей у ясельних і дошкільних закладах. У Криму цей рівень не був досягнутий: якщо в 1940 р. ясла й дитячі садки в Кримській АРСР відвідувало 25683 дитини, то в 1950 р. – 15364. Особливо низькі показники були в сільській місцевості: у 1940 р. охоплення дитячими закладами в селах складало 10277 дітей, а в 1950 р. – 4559 дітей [1]. Проте, другу половину 40-х років ХХ ст. можна назвати періодом первісного відновлення системи дошкільного виховання і створення перших стаціонарних дошкільних закладів у сільській місцевості Кримської області.

50-і роки ХХ ст. стали роками відновлення сільськогосподарства в області. У цьому значну роль відгравало переселення колгоспників з інших районів країни. У 1950-1954 р. у Крим переселилося 13749 родин колгоспників із РСФСР та України. У ці ж роки закінчується процес становлення системи дошкільного виховання. З 1951 р., за рекомендацією Ради Міністрів РСФСР, Кримський облвиконком розглядав і затверджував плани сільськогосподарських робіт одночасно з планами організації дитячих установ у сільській місцевості. Міністерство освіти СРСР постійно контролювало діяльність союзних міністерств. Одним із способів контролю за відновленням системи дошкільного виховання були щоквартальні звіти обласних відділів освіти перед союзними міністерствами про хід будівництва дитячих садків. Про посилення контролю свідчать факти, що кожний дитячий садок в області глибоко перевірявся не менш одного разу в рік. Підготовка кадрів для колгоспних дитячих закладів, надання допомоги в налагодженні виховної роботи була покладена на органи народної освіти й охорони здоров'я.

У лютому 1954 р. Кримську область передали зі складу РСФСР до складу Української РСР. Аналіз архівних матеріалів і статистичних даних засвідчує,

що це на якийсь час активізувало розвиток мережі дошкільних установ в області, зокрема в сільських районах. Так, якщо в 1953 р. нараховувалося тільки 16 стаціонарних сільських дитячих садків на 359 дітей, то в 1956 р. уже їх було 95 на 3575 місць. Але в наступні три роки число постійнодіючих дитячих садків збільшилося всього на 6 одиниць. До 1959 р. в області працювало 64 радгоспних і 37 колгоспних дитячих закладів [4].

Значні успіхи в організації дошкільного виховання в Кримській області стали помітними після постанови Ради Міністрів СРСР від 1959 р. "Про заходи для подальшого розвитку дитячих дошкільних закладів, поліпшення виховання і медичного обслуговування дітей дошкільного віку", відповідно до якої відбулося об'єднання двох типів дитячих установ - ясел і дитячих садків - у єдину дошкільну установу "ясла-садок". Почалося інтенсивне будівництво нових приміщень ясел-садків за типовими проектами.

У травні 1960 р. на колегії Міністерства освіти УРСР слухалося питання про результати суспільного контролю дошкільних установ у ряді областей України. Високу оцінку одержала Кримська область у частині організації кількості сезонних дошкільних закладів у сільській місцевості. Щорічно в період польових робіт у Криму відкривалося до 450 сезонних дитячих садів, які охоплювали більш 14 тис. дітей. Однак залишалися працювати постійно одиниці [5].

Аналіз архівних матеріалів, періодики того часу дозволяє зробити висновок про те, що розвиток дошкільного виховання в сільських районах Кримської області головним чином залежав від активності й дієвості районних відділів народної освіти, їхнього принципового підходу до постановки питань перед відповідними органами й окремими керівниками.

Станом на січень 1962 р. у Кримській області постійними місцями в дошкільних закладах не були забезпечені 19 тис. дітей, із них 16 тис. - у сільській місцевості. Із цієї причини в області 2 тис. працездатних жінок не могли брати участь у сільськогосподарських роботах [6].

Значну роль в активізації розвитку системи дошкільних установ на селі зіграла 5-а сесія (сьомого скликання) Кримської обласної Ради депутатів трудящих (квітень 1962р.). На ній розглядалося питання "Про стан і міри поліпшення роботи дошкільних установ і виконання зобов'язань з розширення їхньої мережі". Негативну оцінку організації системи дошкільного виховання в районах одержали ряд райвиконкомів і сільрад. Відзначалося, що питання стану роботи дошкільних установ дуже рідко слухалося на сесіях районних Рад, засіданнях райвиконкомів. Перевірки показали, що в ряді колгоспів сезонні дитячі заклади відкривалися формально, розміщалися в старих будинках, яким загрожували обвали і які ремонту не підлягали. У доповіді, представленій на сесії, були озвучені жакливі факти байдужого відношення керівників господарств до організації дитячих закладів. Говорилося про те, що "через відсутність чашок діти п'ють чай з тарілок, діти ясельного віку через відсутність маленьких ложок їдять руками. Недолік меблів призвів до того, що розповсюдженим явищем стало укладення в одне ліжечко двох-трьох дітей, частина дітей

спала на столах" [7]. Не було розроблено плану поставлення меблів до дитячих установ, тому спеціалізовані магазини не мали потрібного асортименту. Особливо гострий нестаток був у меблях для дітей раннього віку, тому що вони місцевою промисловістю не вироблялися взагалі. Указувалося так само, що поряд з колгоспами і радгоспами, що забезпечували прекрасне харчування дітей, відпускаючи за здешевленими цінами м'ясо, молоко, яйця, овочі, фрукти (господарства Жовтневого району), малися господарства, у яких батьки в дитячий садок приносили манну кашу, тому що дітей не було чим годувати. Частими були випадки, коли в дитячому садку на обід і вечерю в меню був тільки суп.

Велику тривогу викликав стан виховної роботи з дітьми. Кадри, що працювали в сільських дитячих садках, у більшості, були випадковими людьми, що не мали не тільки фахової освіти, але навіть загальної середньої. У той же час у ряді господарств відмовляли в прийомі на роботу фахівцям, спрямованим райвно. Правління колгоспів, керівництво радгоспів безвідповідально відносилося до підбору завідувачів і вихователів, не створювали умов для їх закріплення на місцях. Обласний інститут удосконалення вчителів у 1961 р. підготував на курсах 171 особу для роботи в сільських дитячих садках, а залишилися працювати через рік одиниці [7]. Треба відзначити, що цьому сприяла і система оплати працівників дошкільних установ у селах: у багатьох колгоспах їм нараховувався один трудовий день за тиждень роботи. Керівникам господарств було невідгідно складати з працівниками трудові договори, які передбачали б грошову оплату праці.

Рішенням виконкому Кримської обласної Ради депутатів трудящих від 13 липня 1962 р. було заборонено призначати завідувачів і вихователів сільських дошкільних закладів без представлення їх органами народної освіти і затвердження на виконкомів районних Рад [8].

У 1963 р. вийшла постанова Ради Міністрів УРСР "Про розвиток мережі дошкільних дитячих закладів у колгоспах і радгоспах Української РСР". Бюро Кримського обкому Компартії України й облвиконком спільною постановою від 7 червня 1963 р. затвердили трирічний план будівництва дитячих дошкільних закладів у колгоспах і радгоспах та зобов'язали керівників господарств до кінця 1965 р. створити постійнодіючі ясла-садки на всіх центральних садибах і у великих селах [9].

Надалі зміцненню матеріальної бази сільських дитячих закладів, поліпшенню виховної роботи в них сприяли огляди колгоспних і радгоспних дитячих садків, які щорічно проводились у Кримській області. Підсумки оглядів обговорювалися в партійних і радянських органах, на Радах обласного відділу народної освіти разом з керуючими сільським господарством і облздоровідділом. Намічались конкретні шляхи вирішення і виявлення недоліків. Питання розвитку дошкільного виховання неодноразово обговорювалися на засіданнях облвиконкому, райвиконкомів, обкому і райкомів партії, районних відділів освіти. На Радах облвно щоквартально звітували про роботу дошкільних закладів районні відділи народної освіти, обговорювалася необхідна допомога, приймалися заходи для виправлення недоліків.

Як результат, до кінця 1965 р. у Кримській області було побудовано 198 постійнодіючих колгоспних ясел-садків на 11190 дітей і 293 радгоспних - на 13271 дитину [10]. Покращився стан виховної роботи з дітьми. Збільшилася кількість завідувачів і вихователів із загальною середньою освітою, частина з яких навчалася в Ялтинському педагогічному училищі.

Для підвищення ефективності роботи сільських дитячих садків у цей період було прийняте рішення про організацію для них шефської допомоги сільськими школами і міськими дитячими садками. Так, тільки в Сімферопольському районі 19 міських дошкільних закладів були закріплені за дитячими садами колгоспів і радгоспів для надання їм практичної допомоги.

Досвід роботи Кримського сільського обласного відділу народної освіти щодо розгортання й удосконалення діяльності постійнодіючих колгоспних дитячих садків був схвалений Міністерством освіти УРСР.

У наказі Міністерства освіти УРСР № 21 від 17 лютого 1964 р. "Про роботу постійнодіючих дошкільних закладів у колгоспах Кримського сільського облвно" високу оцінку одержала робота з організації дошкільного виховання в сільських районах. У більшості колгоспів області організовані постійнодіючі дитячі заклади, у яких створені всі необхідні умови для виховання дітей; планово і систематично проводилася виховна робота. Відзначалося поліпшення матеріальної бази: усі постійні дошкільні заклади цілком обладнані меблями, газовими плитами, холодильниками, пральними машинами, ігровими і спортивними майданчиками, навчальними посібниками, іграшками, літнім одягом для дітей. З метою популяризації досвіду роботи сільських дошкільних закладів Кримської області в 1965 році в колгоспі ім. Леніна Бахчисарайського району був проведений Всеукраїнський семінар методистів обласних інститутів удосконалення вчителів [11].

Таким чином, період 60-х років ХХ ст. у Криму став вирішальним для розвитку системи дошкільного виховання на селі. Такі позитивні результати стали можливі тільки за умов допомоги й контролю з боку партійних і державних органів, співробітництва відділів народної освіти і сільського господарства.

Аналіз представлених фактів дозволяє зробити такі висновки:

- система дошкільного виховання в сільській місцевості Криму в середині ХХ сторіччя потерпала від великої кількості труднощів і проблем, спричинених слабким матеріально-технічним забезпеченням і відсутністю професійно підготовлених кадрів;
- адміністративна система в умовах гострого дефіциту матеріально-технічних засобів і недостатньо високого рівня підготовки керівних кадрів на місцях не сприяла зацікавленості в реалізації директив партії й уряду, не дозволяла керівникам господарств усвідомити важливість дошкільних установ, їхньої ролі і місця в процесі виховання дітей;
- тільки завдяки твердій позиції, вимогливості і контролю з боку партійних і державних органів удавалося перебороти інертність і байдужність до питання розвитку системи дошкільного виховання на селі, домогтися позитивних результатів в охопленні дітей дитячими закладами.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Народное хозяйство Крымской области : статистический сборник. Одесса: Статистика, 1967. – 178 с.
Narodnoe hozuyastvo Kryimskoy oblasti: statisticheskiy sbornik [The Economy of the Crimean region: statistical yearbook] – Odessa: Statistika, 1967. – 178
2. Державний архів Республіки Крим (ДАРК). – Ф. Р-3026. - Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 47.
Derzhavnij arhiv Respubliki Krim (DARK) [State archive of the Republic of Crimea (SARK)] - F.R-3026. Op. 1. - Spr. 14. - Ark. 47.
3. ДАРК. – Ф. Р-3026. – Оп. 4. – Спр. 36. – Арк. 21.
DARK [SARK] – F.R-3026. – Op. 4. – Spr. 36. – Ark. 21.
4. ДАРК. – Ф. Р-3026. – Оп. 4. – Спр. 227. – Арк. 124
DARK [SARK] – F.R-3026. – Op. 4. – Spr. 227. – Ark. 124
5. Очерки истории Крымской областной партийной организации / ред. колл.: Н. В. Багров, М. Р. Акулов и др. – Симферополь: Таврия, 1981. – 376 с.
Ocherki istorii Krymskoj oblastnoj partijnoj organizacii [Essays on the history of the Crimean regional party organization] / red. koll.: N.V.Bagrov, M. R. Akulov i dr. – Simferopol: Tavrija, 1981. – 376 s
6. ДАРК. – Ф. Р-3026. – Оп. 4. – Спр. 861. – Арк.13.
DARK [SARK] – F.R-3026. – Op. 4. – Spr. 861. – Ark.13.
7. ДАРК. – Ф. Р-3026. – Оп.4. – Спр. 1052. – Арк. 21–22.
DARK [SARK] – F.R-3026. – Op.4. – Spr. 1052. – Ark. 21–22.
8. ДАРК. – Ф. Р-3026. – Оп.4. – Спр. 1027. – Арк. 112.
DARK [SARK] – F.R-3026. – Op.4. – Spr. 1027. – Ark. 112.
9. ДАРК. – Ф. Р-3026. – Оп.4. – Спр. 1062. – Арк. 85–87.
DARK [SARK] – F.R-3026. – Op.4. – Spr. 1062. – Ark. 85–87.
10. ДАРК. – Ф. Р-3026. – Оп.10. – Спр. 1043. – Арк. 54–57.
DARK [SARK] – F.R-3026. – Op.10. – Spr. 1043. – Ark. 54–57.
11. ДАРК. – Ф. Р-3026. – Оп.10. – Спр. 100. – Арк. 135–137.
DARK [SARK] – F.R-3026. – Op.10. – Spr. 100. – Ark. 135–137.

Shevtsova N. P. Features of development of preschool education in Crimea in the middle of XX century

Abstract. The features of development of preschool education in Crimea in the middle of XX century were not only complications of post-war renewal of national economy in the USSR but also that in Crimea there was an especially sharp necessity for child's preschool establishments in rural locality. It was related to that exactly there farmers-migrants arrived from the different areas of Soviet Union and Ukraine, in place of the deported Crimean Tatars and other people, living to Great Patriotic war in Crimea. Only for period 1944-46 about 17 thousand families arrived in eight migrant districts. It is necessary it was quickly to create educational establishments, including mangers and child's gardens. There was decisions by the public leading organs of Russian Federation, obligating the leaders of state farms and collective farms to organize seasonal child's gardens for the children of workers of economies, are accepted. Many leaders sabotaged these decisions openly, explaining absence of facilities for organization of preschool establishments. The again organized child's gardens were disposed in tumbledown buildings, with earthen floors. It was suggested to bring all of it parents for organization of life of children. There were sharp problems with pedagogical staffs. Often either the illiterate women of superannuated or recent graduating students of seven-year school worked with the children of preschool age. As a result children got neither the proper education nor proper care. In this connection, many parents did not want to send the children in child's gardens. In place of that to work on a production they were forced to remain with them at home. A situation was so difficult, that in 50th position with child's gardens was repeatedly examined the Crimean regional committee of party. On the chairmen of collective farms and directors of state farms laid the personal responsibility for organization of feed and life of children on summer child's grounds. A task to organize constantly operating child's gardens in large village economies was put. Only to the 70 the years of XX in the rural districts of Crimea the necessary amount of apartments was built for the children of preschool age. The period of 40-60th of XX century in Crimea became determining for development of preschool education. Positive results were possible only due to a help and control from the side of public and party organs.

Keywords: *Crimea, party, state organs of management, child's gardens, children of preschool age*

Шевцова Н.П. Особенности развития дошкольного образования в Крыму в середине XX века

Аннотация. Особенности развития дошкольного образования в Крыму в середине XX века явились не только сложности послевоенного восстановления народного хозяйства в СССР, но и то, что в Крыму была чрезвычайно острая необходимость в детских дошкольных учреждениях в сельской местности. Это было связано с тем, что именно туда прибыли колхозники-переселенцы из разных областей Советского Союза и Украины, вместо депортированных крымских татар и других народов, проживавших до Великой Отечественной войны в Крыму.

Ключевые слова: *Крым, партийные, государственные органы управления, детские сады, дети дошкольного возраста*